

ЛЕКСІЧНЫЯ І ГРАМАТЫЧНЫЯ ТРАНСФАРМАЦЫІ Ў ПЕРАКЛАДЗЕ НА РУСКУЮ МОВУ АПОВЕСЦІ ВАСІЛЯ БЫКАВА “У ТУМАНЕ”

Янкелайць Д. В.

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы
г. Гродна, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – к. філал. н., дац. Хлусевіч І. М.

Васіль Быкаў, народны пісьменнік БССР, адносіцца да ліку самых вядомых беларускіх майстроў прыгожага пісьменства не толькі на сваёй радзіме, але і далёка за яе межамі. Большасць твораў Васіля Быкава, які ў 1943 годзе трапіў на фронт у званні малодшага лейтэнанта і к канцу Вялікай Айчыннай вайны камандаваў артылерыйскім ўзводам, прысвечана не апісанню баявых дзеянняў, а праблеме маральнага выбару чалавека ў нечалавечых умовах, якая даследуецца пісьменнікам з надзвычай глыбокім псіхалагізмам.

Ваенная проза Васіля Быкава яшчэ ў савецкі час была перакладзена на польскую, чэшскую, нямецкую, англійскую, арабскую мовы. Пераклад сваіх твораў на рускую мову пісьменнік звычайна рабіў сам.

Як вядома, складанасць перакладу любога тэксту звязана з лексічным і граматычным адрозненнем моў, нават такіх блізкароднасных, як беларуская і руская. Гэту праблему дазваляе вырашыць зварот да перакладчыцкіх трансфармацый (лексічных, граматычных, лексіка-граматычных), або, як яшчэ іх называюць, замен. Разгледзім некаторыя выпадкі моўных трансфармацый, якія выкарыстаў Васіль Быкаў у перакладзе на рускую мову сваёй аповесці “У тумане” [1].

Генералізацыя – гэта такі від лексічнай трансфармацыі, калі слова (зыходнай мовы) з больш вузкім прадметна-лагічным значэннем замяняецца на слова (мовы перакладу) з больш шырокім значэннем. У выніку лексічная адзінка зыходнай мовы выражае відавое паняцце, а адзінка мовы перакладу – родавае. Генералізацыю назіраем, напрыклад, у выпадку перакладу слова **сучча** (бел.) словам **кроны** (рус.). Параўнаем:

1. *Але неўзабаве ён згледзеў за полем раскідзістае **сучча** старых дрэў на станцыі...* (бел.)

2. *Но он уже увидел за полем раскидистые **кроны** старых пристанционных деревьев...* (рус.)

Слова **сучча** ў беларускай мове зборны назоўнік са значэннем ‘сухі’, у той час як лексема **крона** ў рускай мове мае значэнне ‘*вся разветвлённая часть дерева*’. Трансфармацыя была выкарыстана, таму што аналаг у рускай мове ‘сучье’ мае значэнне ‘*сухие ветки, хворост*’ і ўнесла б у тэкст стылістычны дысананс.

Мадуляцыя – гэта такі від лексічнай трансфармацыі, пры якой адбываецца замена слова зыходнай мовы азінкай мовы перакладу, значэнне якой

лагічна выводзіцца са значэння зыходнай адзінкі. Так, дзеяслоў **насцяро- жыцца** (бел.) перакладзены словам **нахохлиться** (рус.) ‘*принять унылый вид, стать хмурым*’, які перадае знешні выгляд чалавека як вынік яго ўнутранага стану, абазначанага ў арыгінальным тэксе словам **насцярожыцца** ‘*стаць насцярожаным, напружана ўважлівым*’. Параўнаем:

1. *Той, чуваць было, зноў насцярожыўся* (бел.)

2. *Тот опять заметно нахохлился* (рус.)

Граматычныя трансфармацыі заключаюцца ў пераўтварэнні струкутры сказа згодна з нормаў мовы перакладу. Вельмі распаўсюджаным відам граматычнай замены ў працэсе перакладу з’яўляецца замена часціны мовы. Параўнаем:

1. ... *памятаў Бураў, была кладка цераз рачулку, мабыць, цяпер там будзе як перабрацца і конна* (бел.)

2. ...*там, помнил Буров, была кладка через речушку, где, наверное, и можно будет перебраться с лошадьми на ту сторону* (рус.)

У дадзеным выпадку прыслоўе **конна** было заменена на спалучэнне прыназоўніка з назоўнікам **с лошадзьмі**.

Параўнаем яшчэ:

1. ...*аднойчы нават пахадзіў тыдзень без зброі*... (бел.)

2. ...*однажды побыл неделю обезоруженным*... (рус.)

Спалучэнне прыназоўніка з назоўнікам **без зброі** было заменена дзеепрыметнікам **обезоруженный** з мэтай удакладніць: зброя была наўмысна забрана – з мэтай пакарання.

Антанімічны пераклад – гэта лексіка-граматычная трансфармацыя, пры якой адбываецца замена сцвярджальнай формы ў арыгінале на адмоўную форму ў перакладзе ці, наадварот, замена адмоўнай на сцвярджальную. Параўнаем:

1. *Мінулаю ноччу спаў усяго якіх пару гадзін*... (бел.)

2. *За последние дни он основательно вымотался, прошлой ночью не спал вовсе*... (рус.)

У дадзеным выпадку пры перакладзе сцвярджальнай лексемы **спаў** у рускамоўным тэксце была выкарыстана адмоўная часціца ‘не’: **не спал**.

Такім чынам, лексічныя, граматычныя, лексіка-граматычныя трансфармацыі з’яўляюцца неабходнымі інструментамі для перакладу тэксту з адной мовы на другую. Усе гэтыя віды трансфармацый Васіль Быкаў выкарыстаў у аповесці «У тумане» для адэкватнай перадачы сэнсу і захавання стылістычных асаблівасцей мастацкага тэксту.

Літаратура:

1. Быкаў, В. У. Аповесці, апавяданні / В. У. Быкаў. – Мінск : Вышэйшая школа, 2024 – 262 с.